

Spory mezi církví a říší, boj o investituru

Za vlády císaře **Jindřicha IV.** (1056–1106) vyvrcholil boj mezi papežem a císařem o investituru (jmenování a ceremoniální uvádění do úřadu) biskupů v Německu a v Itálii. Dosavadní praxe byla taková, že biskupy jmenoval panovník, který jim uděloval též četné feudální výsady, světskou moc a bohatství. Vliv císaře v církevních záležitostech byl veliký, současně se však začínala obnovovat prestiž a moc papežského úřadu. V roce 1059 se církevní reformní kruhy shodly, že jako papeže prosadí Gerharda Burgundského, který přijal jméno **Mikuláš II.** Volbu provedlo v Sieně pět kardinálních (tj. hlavních) biskupů z Říma a okolí spolu s několika „reformátory“. Významnou osobností v Římě byl francouzský kardinál Umberto (Humbert) di Silva Candida, který napsal pojednání *Proti svatokupecům (Adversus simoniacos)*: příčinu všeho zla viděl v propojení věcí světských a duchovních, odsuzoval tudíž laickou investituru. Podobný názor měl také jiný významný příslušník římské kurie, Ildebrando Aldobrandeschi di Sovana (Hildebrand ze Sovany), budoucí papež Řehoř VII. V dubnu 1059 byla svolána synoda v Lateránu, kde byl vydán dekret o volbě papeže (měli o ní rozhodovat jen kardinální biskupové neboli kolegium kardinálů, jak se ostatně děje dodnes). Dalšími palčivými tématy, kterými se synoda zabývala, bylo svatokupectví (tj. korupce v církvi) a nedodržování celibátu mnohými příslušníky církve.

Ve světské politice Mikuláš II. navázal dobré vztahy s Normany, kteří si dobyli silné pozice na jihu Itálie. Hraběti Richardovi Drengotovi z Aversy dal v léno Capuu (Alexandr II. později přidal Gaetu), vévodovi Robertu Guiscardovi (původem z Hauteville-la-Guichard v Normandii) Puglii, Kalábrii (a perspektivně) Sicílii. Tato území však před normanským obsazením spadala zčásti do císařské mocenské sféry – to vedlo k vážné roztržce mezi Římem a říší.

Jednou z bezprostředních příčin rozporu mezi papežem a císařem byl vývoj situace v Miláně – akce tzv. **patarie** (radikální hnutí zejména chudých vrstev, které požadovalo návrat církve k evangelické chudobě a odsouzení zkorumpovaného kléru – zvláště velkých církevních feudálů). Vůdci hnutí byli bratři **Landolfo** a **Erlebaldo Cotta**; podporoval je také Anselm z Baggia (u Milána), pozdější papež **Alexandr II.** (1061–73). V roce 1070 patarini donutili odstoupit milánského arcibiskupa Guida da Velate, kterého dosadil a podporoval císař, ovšem papež ho exkomunikoval. Na jeho místo byl dosazen řadový kněz Attone (di Milano), který byl nakonec uznán i papežem a vysvěcen v roce 1072. Attone podporoval i nový papež Řehoř VII. (1073–85). Milán v té době dosáhl větší autonomie ve správě vlastních záležitostí.

Jindřich IV. se ovšem snažil zajistit si v Itálii moc prostřednictvím vlastního kandidáta Gottfrieda z Castiglione, kterého jmenoval milánským arcibiskupem bez schválení ze strany papeže. Gottfried byl nakonec roku 1075 papežem exkomunikován. V severoitalských městech byly konflikty mezi kandidáty na biskupský úřad stále častější. Proti sobě stáli stoupenci církevních reforem podporovaní papežem a císařští přívrženci, kteří reformy odmítali.

Řehoř VII. (1073–85) se stal papežem na přání římských lidových mas. Hned ve druhém roce pontifikátu vydal bulu *Dictatus Papae*, soubor 27 tezí, které vymezovaly papežské pravomoci. Řehořovým cílem bylo vymanit církev z vlivu světských vládařů a posílit prestiž papežství. Současně začal s velkou horlivostí reformovat církev zevnitř (tzv. gregoriánská reforma) – byla zpřísněna ustanovení o zákazu simonie (svatokupectví) a o povinném kněžském celibátu.

Počátek konfliktu mezi papežem Řehořem VII. a císařem Jindřichem IV. kvůli jmenování biskupů a opatů (v Milánsku i jinde) spadá do roku 1075. S evropskými králi (francouzským, anglickým, španělským) papež vycházel vcelku dobře, s německým císařem však nikoli. Papež Jindřichovi pohrozil exkomunikací, ten však na shromáždění ve Wormsu (1076) přiměl své oddané, převážně německé, biskupy, aby papeže prohlásili za sesazeného. Papež pak Jindřicha skutečně exkomunikoval, čímž ho v podstatě také zbavil jeho císařské hodnosti. Byl to první případ tohoto druhu v historii.

Německá šlechta prohlásila, že Jindřichovi vypoví poslušnost, nebude-li během jednoho roku zproštěn exkomunikace. Jindřich se tudíž v lednu 1077 vypravil jako kající do **Canossy**, na hrad markraběnky **Matyldy Toskánské**, která s papežem sdílela jeho reformní názory. Tam ho očekával papež, který zrovna cestoval na plánovaný říšský sněm do Aušpurku, kde měl být zvolen nový německý král. Jindřich projevil pokání a získal rozhřešení (mj. na přímluvu Matyldy, která byla Jindřichovi feudálně podřízena, a opata Huga z Cluny, který byl Jindřichovým kmotrem).

Matylda Toskánská pocházela z Mantovy, její manžel Gottfried Lotrinský zv. Hrbatý byl úkladně zavražděn, sama pak spravovala veliké panství. Když císař dále brojil proti papeži, Matylda se postavila otevřeně na papežskou stranu. Od roku 1080 vedla s Jindřichem válku, pomáhala zamezit jeho vstupu do Říma (1081). Císař se jí pomstil zdevastováním jejího panství. Po té, co císař v roce 1084 dobyl Řím a vyhnal Řehoře VII., Matylda jeho vojsko vracející se do Německa porazila u Sorbary (Modena). V roce 1089 se Matylda provdala za velmi mladého Welfa (Guelfa) V. z Bavorska – jeho rodina stála vůči císaři v opozici, sňatek tedy u císaře vyvolal další ostrou reakci a nové tažení do Itálie; válčení se táhlo až do roku 1097 a nemělo definitivního vítěze. Spor urovnal až Jindřich V. v roce 1111, když Matyldě navrátil území, o která ji během válek připravil Jindřich IV. Navíc ji korunoval italskou místokrálovnou. Matylda neměla dědice a panství se po její smrti rozpadlo na malé feudální útvary, některé části byly začleněny do papežského státu. Matylda zemřela roku 1115. Byla pohřbena v Římě v bazilice sv. Petra. Dante ji umístil do Ráje mezi bojující za víru (zpěv XI).

Jindřichova situace v Německu se po získání papežova odpuštění zlepšila, a tak dál trval na právu investitury. V roce 1080 tudíž Řehoř Jindřicha sesadil podruhé, Jindřich vypověděl papeži poslušnost. Svolał říšský sněm do Brixenu, kde byl vznesen požadavek na papežovu rezignaci. Byl zvolen vzdoropapež Wibert z Ravenny – **Klement III.** Až roku 1084 se Jindřichovi podařilo vstoupit do Říma, kde byl korunován tímto „vlastním“ papežem. Řehoř zatím našel útočiště v Andělském hradu, který však obléhaly německé oddíly. Město nakonec dobyl Norman Robert Guiscard a donutil Jindřicha IV., aby odtáhl. Normané město zpustošili. Obyvatelé Říma se proti papeži vzbouřili, proto město opustil a odešel s Normany do Salerna. Tam v roce 1085 zemřel (v roce 1606 byl svatořečen).

Jindřichova situace v Německu se zkomplikovala, povstali proti němu vévodové v Sasku a v Bavorsku. Jeho syn Konrád se za podpory italských měst ke vzpouře připojil. Druhý syn, **Jindřich V.** (1106–1125), se stal císařem po té, co byl jeho otec roku 1106 sesazen na říšském sněmu v Mohuči. Pod tlakem německých velmožů usiloval o mírové řešení sporu o investituru. Došlo k dohodě, která předpokládala oddělení věcí světských a duchovních: císař se zřekne práva radikálně zasahovat do volby biskupů. V roce 1122 byla ve **Wormsu** uzavřena úmluva (konkordát) mezi Jindřichem V. a papežem Kalixtem II., podle níž měla mít při investituře biskupů v Itálii přednost papežská autorita, v Německu císařská. Císař se vzdal práva na duchovní investituru prstenem a berlou a ponechal si pouze právo regální (feudální) investitury prováděné žezlem, která měla proběhnout v Německu ihned po zvolení, v případě italských a burgundských biskupů do šesti měsíců po vysvěcení.